

Moderne tider

(side 192-203)

Karakteriser industrialiseringen

- Beskriv situationen i Danmark omkring industrialiseringens begyndelse.
- Beskriv situationen i Danmark omkring industrialiseringens afslutning.
- Hvordan havde de sociale forhold ændret sig for de almindelige danskere?
- Find fem ord fra kapitlet, som du synes karakteriserer industrialiseringen.
- Nævn en begivenhed fra perioden, som du ikke tror kan foregå i nutiden. Begrund.

Tip en 12'er

Når du har læst side 192-203, kan du udfylde nedenstående tipskupen.

	1	X	2
Hvornår oprettede fagforeningerne arbejdsløhedskasser? Omkring 1850 (1). I slutningen af 1800-tallet (x). Omkring 1950 (2).	K	S	N
I hvilket land blev velfærdstaten grundlagt i 1880'erne? Tyskland (1). Danmark (x). Sverige (2).	O	E	I
Hvad betyder lock-out? Arbejdsgiveren lukker sin virksomhed for arbejderne (1). Et andet ord for strejke (x). Arbejderne boykotter en virksomhed (2).	C	G	F
Hvad skete der med fattige og syge i 1800-tallet? De kom på plejehjem (1). De fik tilbudt hjemmehjælp (x). De kom på fattiggården (2)	E	A	I
De samvirkende Fagforbund kaldes i dag: Dansk Arbejdsgiverforening (1). LO (x). Specialarbejderforbundet (2)	E	A	I
Hvad var Slaget på Fælleden? Et voldeligt sammenstød mellem myndigheder og arbejdere i 1872 (1). Den første fodboldkamp i Danmark i 1879 (x). Navnet på et slag mellem tyske og danske soldater i 1881 (2)	L	M	N
Hvilket parti stemte mange arbejdere på i begyndelsen af 1900-tallet? Venstre (1). Socialdemokratiet (x). Dansk Folkeparti (2).	S	R	P
Hvad er retirader? Gårdlokummer (1). Flerstemmig sang (x). En pryglestraf (2)	E	A	O
I 1933 blev der indgået et stort politisk forlig, som bl.a. indeholdt en socialreform. Hvad blev forliget kaldt? Købmagergadeforliget (1). Københavnerforliget (x). Kanslergadeforliget (2).	G	L	F
Hvornår oprettede arbejderne de første sammenslutninger og strejkede? 1851 (1). 1861 (x). 1871 (2)	O	Y	E
Hvad var Pariserkommunen? En kommunalreform, der blev gennemført omkring 1900 (1). Arbejdernes forsøg på at omdanne Paris til et socialistisk samfund omkring 1871 (x). Et område, der lå nord for Paris (2).	S	R	K
Hvem var Poul Geleff? En af de socialistiske arbejderledere omkring 1870 (1). Politimester i København (x). Statsminister omkring 1870 (2).	M	N	K

Kontrolord: _____

Hvem er hvem?

Træk streger fra navnene til den rigtige beskrivelse.

James Watt •	• Leder af den socialistiske bevægelse i Danmark omkring 1870
Karl Marx •	• Skrev om det kapitalistiske samfund
Louis Pio •	• Statsminister i perioderne 1924-26 og 1929-42
Thorvald Stauning •	• Udviklede dampmaskinen omkring 1800

Industrialiseringens samfund

Side 193-94 fortæller om industrialiseringen.

- Bogen nævner fire eksempler på forandringer, der skete pga. industrialiseringen. Hvilke?
- Find en fordel og en ulempe ved hver af de fire forandringer
- Diskuter, om man kan afgøre, om industrialiseringen var positiv eller negativ.

Jernstøberiet

Ledelsen af Burmeister & Wain bestilte i slutningen af 1800-tallet den kendte kunstner P.S. Krøyer til at lave et maleri af virksomhedens jernstøberi. Billedet findes side 193.

- Hvad tror du, at B&W ville fortælle med billedet?
- I midten står en mand med en høj hat. Hvem kan det være?
- Dengang blev B&W anset for at være en moderne fabrik. Hvordan vil man nu om dage beskrive sikkerhedsforhold og arbejdsmiljø? Lav en liste over mangler/problemer.

På fabrik

Side 196 kan du læse om industrialiseringen af Danmark. I 1907 udkom Thomas Hoves roman *Arbejderliv*. Arbejdet på fabrikken beskrives således:

"Hjul snurrede rundt, knive skar, hamre bankede, og al denne helvedes larm og spektakel i den store fabrik ved Blegdamsvejen hørtes drivremmene oppe under loftet og nede ved gulvet som arrige rovdysr hvæsen.

Luften herinde var tung og kvældende, fuld som den var af støv og bakterier, og alle de mange mænd stod ivrigt bøjede, hver ved sin maskine. De travle hænder fór frem og tilbage, thi den tyske formands vagtsomme øjne var over alt og alle. [...]

I lange rækker stod alle disse mænd, gamle og unge, store og små, hver ved sin maskine. Af og til, når formanden så til en anden side, bøjede en af de unge sig over mod sin sidemand og råbte et par spøgefulde ord. Disse ord hørtes kun sjældent, thi maskinerne overdøvede alt. Men den tiltalte gjorde dog nogle grimasser, som skulle betyde, at han var glad for afbrydelsen."

- Sammenlign teksten med maleriet side 193. Lav en liste med ligheder og forskelle.
- Tag stilling til, om det er maleriet eller teksten, der giver det mest realistiske indtryk af fabriksarbejde omkring 1900. Forklar dit valg.

Også børnene arbejdede

For at familien kunne klare sig måtte arbejdernes børn også arbejde.

En mand fortæller om sit arbejde som mælkedreng i København i 1890'erne.

”Jeg var vel dengang en 9-10 år. Jeg skulle møde hver morgen kl. 6, ligegyldig om det var sommer eller vinter. [...] Vi solgte mælk til havnearbejderne. Jeg entrede op på skibene med en mælkespand og et glas i hånden og solgte så mælken i glas á 5 øre. Alle drak af det samme glas, og det hele skete, mens skibet blev losset eller lastet. [...] Jeg skulle være i skole kl. 1. Det knob ofte med at komme der i rette tid, og min mor stod da ved skolen med mine bøger og en madpakke. Jeg ved, at det skar min mor i hjertet, at jeg havde en så lang arbejdstid, og at jeg skulle op ved 5-tiden om morgenen, selv om vinteren, hvor min far først skulle være på arbejde kl. 8, og så dette at jeg næsten skulle løbe livet af mig for at komme i rette tid i skolen og uden at blive vasket eller få noget mad før senere på eftermiddagen.”

(kilde: Erik Dehn: *Kampen på skyggesiden – fattigdom i Danmark 1850-1900*, 1991)

- Hvor lang er drengens arbejdsuge, inklusiv skolegang? Dengang gik man i skole og arbejdede også om lørdagen.
- Hvilke problemer giver det beskrevne liv for et barns udvikling?

Det nye liv i byen

Forestil dig, at du er vandret fra landet og indtil byen. Du er gift, og du bor i en af lejlighederne, man kan se på fotoet side 195. Skriv et brev hjem til dine forældre, der stadig bor på landet. Du skal fortælle, hvordan dit liv er i byen. Du kan fx komme ind på:

- Hvad arbejder du med?
- Hvad synes du om de forhold, du arbejder og lever under?
- Er du med i en fagforening? Begrund
- Hvad er fordele og ulemper i forhold til livet på landet?
- Har du overvejet at rejse til Amerika? Begrund.

Boligforhold

Ida Johnsen blev i 1870 gift med en præst i Sundby på Amager. I 1915 fik hun udgivet bogen *Mellem to Tidsaldre*. I den kan man bl.a. læse følgende om boligforholdene:

”Min mands egentlige arbejdsmark lå i Sundbyerne, som dengang var befolket med ca. 14.000, mest fattige arbejdere. Det såkaldte Rabarberkvarter^{*)} var endnu ikke bebygget på den tid, så at alle, der ikke kunne betale en nogenlunde husleje på Christianshavn, flyttede ud til Sundbyerne [...]

Alle lossepladserne var lagt derud [...]

Vand var der ikke i alle huse, og drikkevandet i brøndene var dårligt.

Store kaserner var hurtigt smækket op. En samling på 10-12 stykker, de såkaldte ”Ishøjs Steder”, indeholdt 80 familier, hver med ét værelse og køkken, og ofte havde de bunker af børn. Flere steder var der kun et rum, der var utæt på alle kanter. Alt sammen grobund for epidemier af enhver art.”

*) Kvarter af dårligt byggede huse omkring Rantzausgade på Nørrebro. Navnet skyldes, at der tidligere havde været gartnerier i området.

Poul Strømstad (red.): *København fortæller*, 1972, findes denne beretning af Alma Petersen.

Hun var født i 1891 og boede på Christianshavn:

”Vi boede i Vognmagergade nr. 38 [...] Vi boede på første bagsal. Det er svært at beskrive, hvordan der så ud. Der var ingen entre. Der var et værelse og et lille, smalt kammer [...]

I døren ud til trappen var der fornedet et stort, rundt hul, vel en knast, der var faldet ud, og en elendig lås, som enhver kunne lukke op. Gulvene bestod af nogle brede, slidte brædder med brede revner imellem. I det store værelse var der to smalle fag vinduer, og udenfor et halvtag, som hørte til husværtens arbejdsskur, der var neden under lejligheden, så der var koldt og utæt overalt. I hjørnet stod en forslugen kakkelovn, 5 liter kul havde den spist i løbet af nul komma fem. Køkkenet var et lille firkantet hul med et lille vindue i ud til trappen, et fastmuret komfur og en åben skorsten. Køkkenbordet var ældgammelt og råddent, men der var da vand indlagt, men under vasken var gulvet råddent, og trælus og andet kryb holdt til der. [...]

Vi sov mange i den seng, min mor og flere af hendes unger. Nogle måtte jo ned ved fodenden.”

Se også fotoet side 195 fra Prinsessegade i København.

- Er kilderne et godt grundlag til at få et indtryk af arbejderne boligforhold omkring 1900? Begrund dit svar.
- Lav en liste over, hvordan de beskrevne boligforhold adskiller sig fra nutidens.

Drømmen om et bedre samfund

Side 198 kan du læse om Karl Marx og Friedrich Engels. De drømte om et bedre samfund, et socialistisk samfund.

- Hvordan skulle et sådant samfund være?
- Hvilke midler mente Marx og Engels, at man skulle bruge for at få et sådant samfund?
- Find et eksempel fra historien på, at folk har prøvet at skabe sådan et bedre samfund efter Marx og Engels opskrift.
- Fra slutningen af 1800-tallet blev der gennemført forbedringer af det danske samfund, som særlig kom de svageste til gavn. Giv eksempler på disse forbedringer.
- Hvilke midler blev der brugt for at opnå forbedringerne?
- Hvilke forskelle og ligheder er der på det samfund, som Marx og Engels drømte om og det danske samfund i dag?

Kampen for bedre arbejdsforhold

Side 199 kan du læse om arbejdsmarkedet. Når arbejderne og virksomhedsejerne kæmpede om løn og arbejdstider brugte de strejke og lock-out som våben.

- Hvad er en strejke?
 - Hvad får arbejderne ud af at strejke?
 - Hvad er ulempen for arbejderne ved at strejke?
- Hvad er en lock-out?
 - Hvad får virksomhedsejerne ud af at lave en lock-out?
 - Hvad er ulempen for virksomhedsejerne ved at lave en lock-out?
- Der findes stadig fagforeninger, der kæmper for at forbedre arbejdsvilkårene for deres medlemmer.
- Find eksempler på hvilke fagforeninger, der findes i dag.
- Find eksempler på sager, som fagforeningerne kæmper for i dag.
- Har du forslag til andre sager, som fagforeningerne burde kæmpe mere for i dag?

De fattige

Hjælpen til de fattige var begrænset i 1800-tallet. Side 201 er et billede af uddeling af mad til arbejdsløse og fattige på Christianshavns politistation.

- Hvilken holdning til de fattige udtrykker tegneren?

I P.C.J. Rasmussen: *Billed-ABC og Læseøvelser for de første Begyndere*, 1858 kan man læse denne tekst (let bearbejdet):

”Lønnen

Tungt er det at tigge om et stykke brød. Men tungere er det, at menneskene ofte selv er skyld i, at de må tigge. Uartige børn, som ikke vil lære noget, må tigge på deres ældre dage.

Det havde Frants hørt. Derfor var han en god dreng. Ved sin flid vandt han sine læreres venskab. Ved sin føjelighed (lydighed) og artighed sine forældres kærlighed. Så orden og renlighed var for ham et mønster. Hans klæder, hans bøger, hans småsager var præget deraf.

Frederik var derimod det modsatte. Uden lyst til nyttigt arbejde drev han om på torvet, på gader og stræder og gjorde dumme streger. Bank vankede ikke så sjældent, men det hjalp kun lidt. Umuligt kunne det gå den uartige dreng godt.

Se på billedet! *) Udenfor huset står de begge to som mænd. Hvem er vel tiggeren, og hvem den velhavende mand? Giver Frants ham (Frederik) noget? Hvorfor?”

*) Frederik står ved havelågen til Frants’ nydelige hus og tigget.

(kilde: Erik Dehn: *Kampen på skyggesiden – Fattigdom i Danmark 1850-1990*, 1991)

- Hvad fortæller kilden om ansvaret for, om man klarer sig godt i livet eller ej?
- Kommenter dette udsagn.
- Hvorfor tror du, at man satte sådan en tekst i en læsebog?
- Svar på spørgsmålet: Giver Frants ham (Frederik) noget? Hvorfor?

Krise i Danmark

Side 202 kan du læse om den økonomiske krise og *Kanslergadeforliget*.

Procent af arbejdsløse i en række fag 1929-39.

	Tobaks- arbejdere	Tekstil- arbejdere	Skotøjs- arbejdere	Murere	Smede og maskin- arbejdere	Arbejds- mænd	Alle fag- forbund
1929	13	11	21	20	14	18	16
1930	12	12	16	13	13	16	14
1931	20	11	18	19	22	21	18
1932	29	11	25	49	38	36	32
1933	27	7	19	31	34	35	29
1934	23	8	17	17	23	29	22
1935	22	9	15	21	17	27	20
1936	19	6	19	24	13	26	19
1937	20	14	29	32	12	30	22
1938	15	14	23	34	12	27	21
1939	13	10	16	23	9	25	18

(kilde: Vagn Dybdahl m.fl.: *Krise i Danmark – strukturændringer og krisepolitik i 1930'erne*, 1973)

- Hvornår rammes de enkelte fag af den største arbejdsløshed?
- Forklar, hvorfor der er forskel på, hvor hårdt de enkelte fag rammes af arbejdsløshed – og hvorfor arbejdsløsheden for tekstilarbejderne ikke udvikler sig på samme måde.
- For hvilke fag og hvornår bliver arbejdsløsheden igen nogenlunde som den var i 1929 (eller lavere end)?
- Forklar, hvorfor arbejdsløsheden stabiliserer sig i nogle fag, mens den i andre fortsat er høj.

Velfærd og skat

I dag er de politiske partier uenige om, hvor meget vi skal betale i skat, og hvilke opgaver det offentlige skal tage sig af.

Hvad skal det offentlige efter din mening tage sig af? Argumenter for eller imod, at vi skal bruge skatten til at betale for:

- Børn: Skal det offentlige betale, hvis man har brug for lægehjælp for at blive gravid? Skal børnehaver og vuggestuer være gratis?
- Undervisning: Skal det være gratis at gå i skole? Skal eleverne have løn for at gå i skole?
- Sundhed: Skal det være gratis at gå til læge og tandlæge? Skal rygestopkurser være gratis? Skal rygere selv betale for at blive behandlet for sygdomme, der skyldes rygning?
- Find selv på flere eksempler. Lav en liste med tre eksempler, som det offentlige efter din mening bør tage sig af – og en liste med tre eksempler, som du ikke mener, at det offentlige bør tage sig af.